

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г.А. Психологическое содержание личностной свободы: сущность и составляющие / Г.А. Балл // Психологический журнал. – 1997, Т. 18. – № 5. – С. 7 – 19.
2. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г. О. Балл. – К.; Рівне: Вид. Олег Зень, 2007. – 172 с.
3. Бассин Ф. В. О силе «Я» и «психологической защите» / Ф. В. Бассин // Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия / ред-сост. Д. Я. Райгородский. – Самара: Изд. дом «Бахрах-М», 2008. – С. 3 – 11.
4. Вахромов Е. Е. Психологические концепции развития человека: теория самоактуализации: учебн. пособие / Е. Е. Вахромов. – М.: Междун. пед. академия, 2001. – 162 с.

Чупляк О.

Науковий керівник – доц.Олексюк В.Р.

ОСОБЛИВОСТІ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВИХ ГРУПАХ

Всесвітня організація охорони здоров'я проводить періодичний моніторинг аспектів поведінки школярів, які впливають на їх здоров'я. Один із напрямів дослідження пов'язаний із насиллям у школах. Зокрема досліджувала ситуацію щодо підлітків, яких ображали в школі не менше двох разів впродовж місяця останні декілька місяців. Згідно з даними, представленими в дослідженні в Україні, 20 % дівчат і 19 % хлопців 11-річного віку зазнавали різноманітних образ у школі. Кількість таких дітей 13-річного віку дещо нижча порівняно з попередньою віковою категорією. Відповідно, 18 % дівчат та 16 % хлопців. У 15-річному віці тенденція до зменшення зберігається. Відповідно, 12 % дівчат і 13 % хлопців піддавалися різноманітним образам в школі не менше двох разів впродовж місяця останні декілька місяців, тобто з віком кількість жертв насилля, булінгу зменшується.

Зарубіжні вчені визначають булінг визначають як:

1) соціальну взаємодію через яку одна людина (іноді декілька) зазнає нападів іншої людини (іноді декількох, але, зазвичай, не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає в жертви стан безпомічності й виключення з групи [4, с. 168];

2) сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації [5];

3) поведінка, що може бути визначена як неодноразовий напад (фізичний, психологічний, соціальний або вербальний) тими, чия влада формально або ситуативно вища за тих, хто не має можливості захиститися, з наміром заподіяти страждання для досягнення власного задоволення [6].

Отже Булінг (англ. *bully* — залякувати, цькувати, задирати) — прояв агресії з подальшим залякуванням особистості і появою можливості її повного підпорядкування собі і своїм інтересам. Така поведінка дає можливість людині самоствердитися за рахунок когось, заслужити собі загальний авторитет. Насправді задирка приховує свою неспроможність і слабкість. [1]

Зарубіжний дослідник булінгу Д. Ольвеус визначає три важливих компоненти цього феномену: 1) агресивна поведінка, що охоплює небажані, негативні дії; 2) це патерн поведінки що постійно повторюється; 3) характеризується нерівністю позицій влади або сили учасників взаємодії [7].

Проблему насильства також висвітлюють такі вчені, зокрема І. Бердишев, І. Кон, Х. Лейманн, Д. Лейн, К. Лоренц та ін. Вітчизняні наукові роботи з означеної проблеми мають загальний характер, не досліджені на сьгодні теоретико-методологічні основи цього явища, його причини, наслідки.

Явище булінгу досить часто зустрічається і в дорослих трудових колективах, проте ця поведінка бере свій початок у молодшому підлітковому віці, коли одним з основних агентів гендерної соціалізації є школа. Булінг є явищем розповсюдженим і серед хлопців, і серед дівчат, хоча частіше до такої поведінки вдаються хлопці. Це явище є інтернаціональним і досліджується вченими багатьох країн: Америки, Великої Британії, Канади, Норвегії, Фінляндії тощо. Як зазначає відомий російський науковець І. Кон, за останні 20 років «булінг» став міжнародним соціально-психологічним і педагогічним терміном, який означає складну сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем [9, с.15].

Л. Кішлі вважає, що основною характеристикою булінгу є емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи. Дослідниця зазначає, що булінг – це агресивна поведінка, яка спрямована на приниження почуттів гідності, висловлювання негативних емоцій і принизливих оцінок щодо іншої людини. При цьому булінг не є порушенням закону, адже в карному кодексі, як правило, немає закону, згідно якого така поведінка карається.

Л. Кіші виділяє сім ознак булінгу:

1. Емоційне приниження, що включає вербальні і невербальні способи вираження. Вербальні способи – це негативно забарвлені висловлювання, використання підвищеного тону, крику, звинувачення у помилках, приниження здобутків і досягнень людини. Невербальні способи – зневажливий погляд, мовчазне засудження, образливі жести тощо.
2. Емоційно образлива і принизлива поведінка продовжується протягом тривалого періоду. Жертви буллінгу визнають, що навіть, якщо неприйняття і несхвалення висловлюється у відносно м'якій формі, але впродовж тривалого періоду, то виникає відчуття відчаю і відсутності виходу з такої ситуації.
3. Непривітна і недовірлива поведінка також класифікується як буллінг.
4. Втручання у приватне життя людини.
5. Якщо наслідком агресивного, негативного ставлення до людини є погіршення психологічного і фізичного стану цієї людини, то така поведінка визначається як буллінг
6. Якщо агресор має намір завдати шкоду іншій людині, або дозволяє чи сприяє, щоб ця людина пережила травмуючі події, ця поведінка є буллінгом.
7. Агресор займає вище становище ніж його жертва і відповідно дозволяє собі дії, що принижують гідність і завдають моральної або фізичної шкоди іншій людині [11, с.12 – 13].

У підлітковому віці надзвичайно важливо мати авторитет у групі однолітків, здобути серед них повагу і авторитет. Для формування соціальної ідентичності дівчинки чи хлопчика це є необхідним. Часто діти у цьому віці порушують дисципліну на уроках, зухвало поводяться з учителями тільки для того, щоб завоювати повагу однокласників. Проте, завоювання авторитету і поваги серед вчителів не вважається серед молодших підлітків значним здобутком, цьому не надається значення і це не викликає повагу у ровесників.

Хлопчики надають великого значення своїй належності до групи, особливо у молодшому підлітковому віці. У них існує потреба належати до авторитетної серед однолітків групи. В цьому віці ще не існує потреби проявити свою індивідуальність, виділитися з групи. Індивідуальність трактується підлітками як егоїстичність, порушення правил поведінки і впевненість у своїй незвичайності і особливості.

Дівчатка і хлопчики молодшого підліткового віку не люблять, коли їх виділяють з групи вчителі – хвалять, або засуджують. Якщо їх поведінка не схвалюється вчителями, діти часто використовують слово «нормально», намагаючись класифікувати її як прийнятну.

Маскулінність хлопчиків молодшого шкільного віку проявляється і формується через членство в групі, де діють правила змагальності і цінуються досягнення успіху. Щоб бути мужнім, треба мати непохитну віру у свої сили, бути самовпевненим. Ці якості є обов'язковими для формування у хлопчиків маскулінності, причому у домінуючій формі.

Хлопці молодшого підліткового віку майже ніколи не сприймають дівчат-однолітків як друзів, або рівноправних партнерів. Вони можуть вживати лайливі слова з метою образити дівчинку, хоча ударити її вважається неприйнятним і поганим вчинком. В той же час, не зважаючи на ці обставини, серед хлопців прийнято шукати позитивної прихильності дівчаток.

Агресивні прояви міжстатевого спілкування учнів середніх шкіл пов'язані з найбільш розповсюдженою моделлю гендерної соціалізації молодого покоління, основною ознакою якої є глибоко вкорінені у свідомість гендерні стереотипи. Вони, які відтворюють маскулінність і фемінінність як біполярні конструкти, що відображаються у постійному протистоянні, прямо впливає на поведінку молодого покоління, зокрема учнів середньої школи.

У поведінці підлітків гендерні стереотипи сприяють виникненню і формуванню такого негативно явища як буллінг, одним з різновидів якого є агресивна вербальна поведінка з уживанням сексуально негативно забарвленої лексики. Провідною діяльністю підлітків є спілкування. Тому воно є визначальним для формування соціальної ідентичності молодшої людини, зокрема її гендерної складової. Саме у цьому віці формуються майбутні гендерні ролі, які визначають подальший шлях людини у всіх сферах суспільного буття [10; 3; 5].

Сам процес булінгу у підлітків відбувається тільки при збігу таких факторів:

Беззахисність, коли жертву хтось захищає, цькування дуже швидко припиниться. Якщо малюків б'ють в туалеті старші хлопці, і ніхто не реагує, знущання будуть продовжуватися і далі. Фізично слабкі хлопчики також піддаються підвищеним утискам з боку сильніших однолітків. Але при жорсткій реакції батьків і педагогів випадки булінгу не повторяться. Тому булери ведуть себе мудро: вони або вибирають беззахисну жертву або послідовно знищують симпатії оточуючих до неї.

Неготовність битися «на смерть». Булери - боягузи. Саме тому вони вибирають для нападок слабших, тих, хто гарантовано не зможе відповісти. Жертва не дає відсіч агресору з кількох причин: явна перевага сил, страх отримати у відповідь ще більшу агресію. Деякі діти не захищаються через установку батьків «битися - це погано». Якщо їх переконати і довести, що захищати себе можна і потрібно, ситуація стає менш трагічною.

Низька самооцінка. В голові жертви міцно сидить невдоволення собою або провинна. Особливо яскраво це проявляється з дітьми, у яких дійсно є ті чи інші особливості розвитку: гіперактивність, синдром дефіциту

уваги, заїкання. У зону ризику потрапляють хлопці, яких не підтримує сім'я, де немає довірливих взаємин з рідними, дитина здебільшого самотня або перебуває на вулиці вулиці.

Висока агресивність. Іноді жертвами стають діти забіякуваті, котрі емоційно і болісно реагують на будь-яке зауваження або прохання. Тут агресивність носить реактивний характер і йде від високої збудливості і зумовлює беззахисність.

Отже, можна підсумувати. Самотність, соціальне неблагополуччя, депресивність, невміння спілкуватися з ровесниками, комплекс неповноцінності, негативна картина світу, насильство у власній родині, пасивна покірність - ось передумови для того, що дитина підліткового виявиться в ролі жертви в школі. Лякливність, тривожність, чутливість і недовірливість, як індивідуальні риси характеру, роблять підлітка беззахисним, а відтак приваблюють агресора. [8]

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Цькування>
2. Буллинг: детская жестокость [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.tagilib.ru/readers/of_20_and_starshemeropr/bulling.php
3. Социальные детерминанты здоровья и благополучия подростков. Исследование «Поведение детей школьного возраста в отношении здоровья» : международный отчет по результатам обследования 2009–2010 гг. / под ред. С. Currie и др. – Копенгаген : Европ. регион. бюро ВОЗ, 2012 г. (Сер. Политика охраны здоровья детей и подростков. – Вып. № 6).
4. Dancanson N. Sexual Bullying: Gender Conflict and Pupil Culture in Secondary Schools / N. Dancanson. – Routledge, 1999. – 177 p.
5. Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг) [Электронный ресурс] / Д. А. Лэйн // ZipSites.ru : бесплат. электрон. интернет-б-ка. – Режим доступа : <http://www.zipsites.ru>
6. Besag V. E. Bullies and Victims in Schools / V. E. Besag. – Milton Keynes : Open University Press, 1989
7. Olweus D. Bullying at school [Elektronic resouse] / D. Olweus // Blackwell Publ. – 1993. – 215 p. – Mode access : <http://books.google.com.ua>
8. <https://glavcom.ua/country/society/ckuvannya-u-shkoli-naslidki-znushchannya-i-dlya-zhertvi-i-dlya-agresora-464608.html>
9. Кон И.С. Что такое буллинг и как с ним бороться? / И.С. Кон // Семья и школа. – 2006. - № 11. – с. 15-17.
10. Dancanson N. Sexual Bullying: Gender Conflict and Pupil Culture in Secondary Schools / N. Dancanson. – Routledge, 1999. – 177 p. Режим доступу: http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10071157_11
11. Randall P. Bullying in Adulthood: Assessing the Bullies and Their Victims / P. Randall. – Florence, KY, USA: Brunner-Routledge, 2001. Режим доступу: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10053591>
12. Safe to Learn: Embedding Anti-Bullying Work in Schools / Department for Children, Schools and Families guidance. – 2008. Режим доступу: www.teachernet.gov.uk/wholeschool/behaviour/tacklingbullying/racistbullying

Романюк Н.

Науковий керівник – проф. Оран М. О.

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩА НА РІВЕНЬ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ

За останнє десятиліття вплив інтернету на школярів в Україні зріс, без перебільшення, у сотні разів. Значне збільшення використання інтернету викликає закономірне запитання: чи є воно корисним для загального зростання розумового розвитку учнів. Проте до сьогодні немає ґрунтового дослідження даної проблеми.

Серед науковців виникли дискусії щодо впливу інтернет-середовища на людину загалом, і підлітків зокрема. Чимало сучасних науковців звертає увагу на небезпеку надмірного користування мережею інтернет (О. М. Арестова, Ю. Д. Бабаєва, Т. М. Вакуліч, А. Є. Жичкіна, І. С. Сбітнєва, К. С. Янг). Дослідниця Кімберлі Янг наголошує, що інтернет-залежність виникає досить швидко. На відміну від залежності від азартних ігор, яка формується протягом років, в залежність від інтернету можна потрапити у набагато коротші терміни. К. Янг стверджує, що 25% людей, які хворі на інтернет-залежність, набули її протягом 6-ти місяців роботи за комп'ютером. 58% – у термін від 6-ти до 12 місяців, 17% – за 1 рік роботи [13, с. 39]. Водночас, вчений О. В. Зінченко підкреслює, що існує викривлення буденних уявлень щодо користування інтернетом у підлітковому віці. Це виявляється, зокрема, у безапеляційному констатуванні тотальної мережевої залежності. Проведене нещодавно ним дослідження не виявило жодного адикта в інтервалі 13–15 років [5, с. 16-17]. Науковець А. Е. Войсунський теж вважає, що якщо інтернет-залежність існує, то кількість справді інтернет-залежних людей є невеликою [6, с. 127].

Мета нашого дослідження – здійснити теоретичний аналіз впливу інтернет-середовища на рівень розумового розвитку школярів.

Насамперед слід зазначити, що у жодному випадку не можна порівнювати людей, що працюють в інтернеті або займаються цілеспрямованим пошуком відповідної інформації (студенти, журналісти і т. д.), і тих,